

УДК 347.77

ДЕЯКІ АСПЕКТИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В США В ЦИФРОВУ ДОБУ

SOME ASPECTS OF COPYRIGHT IN USA IN DIGITAL ERA

Токарева В.О.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

У статті розглядаються проблемні аспекти правового регулювання авторського права в добу цифрових технологій в США. Досліджені проблеми правозастосування у зв'язку з викликами цифрових технологій та стрімким поширенням Інтернету. З'ясовано, що масове поширення Інтернету призвело до появи нових моделей виробництва та поширення товарів та контенту. Інтернет порушив наявні моделі доступу та використання об'єктів культурної спадщини.

Ключові слова: інтелектуальна власність, авторське право, вільна культура, повсякденна творчість, цифрова доба, веб-творчість.

В статье рассматриваются проблемные аспекты правового регулирования авторского права во времена цифровых технологий в США. Исследованы проблемы правоприменения в связи с вызовами цифровых технологий и стремительным распространением Интернета. Выяснено, что массовое распространение Интернета привело к появлению новых моделей производства и распространения товаров и контента. Интернет изменил существующие модели распространения, доступа и использования объектов культурного наследия.

Ключевые слова: авторское право, свободная культура, повседневное творчество, цифровая эпоха, веб-творчество.

The article deals with the theoretical aspects of legal regulation of copyright in the era of digital technology in the USA. It has been discovered that the massive spread of the Internet has led to the new models of production and distribution of goods and content. The Internet has violated existing models of access and use of cultural heritage objects. It is established that ordinary people began to create, copy, modify and share their works with people all over the world, which allowed them to gain independence from commercial intermediaries, such as publishers, sound recording studios.

Key words: intellectual property law, copyright law, free culture, everyday creativity, digital age, amateur creativity, Digital Millennium Copyright Act, DMCA.

Актуальність теми дослідження. Інформація, знання та культура є ключовими факторами розвитку людської свободи та особистості. Тому зміни способів виникнення та розповсюдження інформації через Інтернет мають глибокий та докорінний характер [1].

Людство, ставши свідками вибухового розвитку цифрових технологій, надавши кожному зі смартфоном та планшетом можливість створювати та поширювати власні результати творчості, з давніх часів вчиться та спілкується шляхом творіння. Водночас створення та поширення творів у цифровому просторі істотно відрізняються в якості та масштабах від традиційних способів. Так, можна написати у соціальній мережі про почутий анекдот або поділитися відео, написати статтю про непереконливість аргументів політика, вдосконалення якого не імпонують, або зняти невеликий фільм, який висвітлює іншу точку зору. Можна написати вірш для вираження своїх ніжних почуттів, а можна скопіювати збірку пісень улюблених виконавців та викласти її Інтернет для загального доступу [2, с. 176].

Поширення творчості в мережі Інтернет ставить низку проблемних питань: щодо заохочення авторів до вираження творчості та стимулювання до вирішення нових викликів в умовах розширення меж дії законодавства про авторське право; пошуку балансу між бажанням правовласників у розширенні повноважень у використанні результатів творчості та користувачів, зацікавлених у вільному доступі до творів та свободі вираження творчості в епоху цифрових технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем авторського права та вираження творчості в добу інформаційного суспільства присвячені праці таких авторів, як Р.О. Буднік [3], С. Лессіг, С.С. Савич [4], Р. Флорида [5], О.І. Харитонova [6] та багато інших.

Американський законодавець у низці випадків досить оперативно реагує на потреби внесення змін до законодавчих актів, у зв'язку з чим вивчення та аналіз американського досвіду правозастосовної діяльності у галузі інтелектуальної власності може бути ефективно використано у відповідній українській галузі.

Мета статті. Головною метою роботи є дослідження питань правового регулювання авторського права та проблемних аспектів правозастосування, що виникають у зв'язку з викликами цифрових технологій та стрімким поширенням Інтернету в США.

Виклад основного матеріалу. З огляду на потужний вплив, який справляє включення Інтернету у життя людей та стимулювання вираження творчості, постає інтерес розглянути підходи та методи правового регулювання інтелектуальної власності, які формуються в США.

Уряд США розглядає інтелектуальну власність як провідну рушійну силу економіки, що виступає основою розвитку технологій, ставлячи перед собою завдання залишатися лідерами на світовому ринку інновацій. Досить навести приклади таких інноваційних ідей, як конвеєр Форда, платформи або маркетплейси Amazon.com та eBay.com, електролампа Едісона лабораторії транзисторів Белла, ракетні двигуни General Electric та сервіс Google [3].

У зв'язку з тим, що на експорт товарів інтелектуальної власності, розроблених інноваційними галузями економіки США, припадає 60% загальної кількості, забезпечення охорони інтелектуальної власності визнано першочерговим та надзвичайним заходом забезпечення розвитку інновацій у державі.

Вважається, що першим нормативно-правовим актом, що регулював аспекти авторського права на території США, був Закон «Про заохочення літератури та таланту», прийнятий штатом Коннектикут. Оскільки економіка ранньої Америки була заснована на аграрній промисловості, до 1783 року законодавство, яке б захищало авторські права, було прийнято лише в трьох штатах з тринадцяти.

У 1787 році під час роботи Конституційного (Філадельфійського) Конвенту Джеймс Мадісон зі штату Вірджинія і Чарльз Пінклі з Південної Кароліни запропонували включити до Конституції США параграф, який надав би повноваження із захисту авторських прав та прав на винаходи на обмежений час, щоб здійснити утилітарну функцію, а саме «сприяти прогресу науки та корисних мистецтв». Цей параграф отримав назву «параграф про авторські права» та був покладений в основу всього федерального законодавства США в галузі авторського та патентного права [7].

Перший Закон «Про авторське право», підготовлений Конгресом та прийнятий в 1790 році, є основою всього федерального законодавства США про авторське право, практично повністю базувався на положеннях статуту королеви Анни. Закон про авторське право 1790 року діяв паралельно із законодавчими актами про авторське право, прийнятими раніше в більшості штатів. Таким чином, у США історично склалася подвійна система захисту авторських прав. На федеральному рівні авторські права захищалися на основі федеральних законів, прийнятих Конгресом (статутів), а на рівні штатів – на основі норм загального права, що склалися в кожному конкретному штаті. Закон «Про авторське право» 1790 року надав авторам виключне право на публікацію та продаж «карт, графіків та книг» терміном на 14 років, з правом подовження на такий самий строк у разі дожиття автора наприкінці першого терміну. Норми Закону «Про авторське право» 1790 року також базувалися на положеннях Статуту королеви Анни, за винятком положень щодо карт та схем.

Доречно звернути увагу, що законодавство США з авторського права базується на утилітарній концепції, згідно з якою авторське право має заохочувати створення творів, а не захищати особисті немайнові права авторів. Таким чином, США визнаються лише мінімальні немайнові права авторів у рамках законодавства про авторське право. За прийняття Закону про здійснення Бернської конвенції Конгрес США заявив, що немайнові права в статті 6bis достатньою мірою охороняються законами за межами Кодексу авторського права, такими як дифамація, недобросовісна конкуренція і гласність [8].

З 1790 Конгрес неодноразово вносив зміни до Закону «Про авторське право», які переважно стосуються подовження строків охорони авторських прав.

Перший значний перегляд законодавства США в галузі авторського права було проведено у 1831 році, коли в Законі про авторське право з метою зрівняти у правах іноземних авторів строк захисту авторських прав становив уже 28 років замість 14, з можливістю подовження ще на 14 років автором або у разі його смерті дітьми або вдовою.

Надалі зміни вносилися Законом «Про авторське право» 1909 року, яким строк авторського права становив 28 років з правом подовження на такий самий строк, а Законом «Про авторське право» 1976 року строк авторського права складав все життя автора та 50 років після смерті (для компаній 75 років).

Так, Конгрес США прийняв у 1998 році Закон «Про подовження терміну охорони авторських прав» (Copyright Term Extension Act, скорочено СТЕА) [9], також відомий як закон про подовження терміну охорони авторських прав імені Сонні Боно або, іронічно, закон захисту Міккі Мауса, яким збільшив строк для захисту робіт, які охороняються авторським правом, та є ретроактивним на двадцять років для десятка тисяч творів, створених у 1920-х і 1930-х роках, включаючи Міккі-Мауса Уолта Діснея, які мали стати суспільним надбанням зі спливом строку охорони у 1998 році. Цей закон практично «заморозив» дату просування суспільного надбання в США для робіт, захищених старішими законами про авторське право. Безоплатне розкриття матеріалів та напрацювань авторів у сфері авторського права обумовлено тим, що ретроак-

тивне подовження захисту авторських прав вже не в змозі стимулювати померлих творців до створення нових творів (як Роберт Фрост, Уолт Дісней, Джордж Гершвін тощо). Проте у зв'язку з подовженням дії захисту авторських прав на твори кіностудії заявили, що у них відсутній сенс продовжувати зберігати старі кінематографічні твори, поки вони не стали суспільним надбанням та захищені авторським правом [10, с. 67].

Пікантність ситуації полягає в тому, що більшість матеріалу не має комерційних перспектив, ніхто з видавців не планував його публікувати, крім Е. Елдрета, альтруїста, який поширював немасову культуру та вів боротьбу проти ізоляції корисної інформації внаслідок дії копірайту. Л. Лессіг у книзі «Вільна культура» [2] описує досвід Е. Елдрета, який власним рахунком планував опублікувати цілий пласт культурної спадщини, термін охорони якого закінчувався, та матеріали, які мали перейти до суспільного надбання [3, с. 101]. Очевидно, і в українській дійсності можна знайти чимало прикладів, коли автор або правовласники не вважають за доцільне, щоб твір залишався недоступним для публіки протягом всього сімдесятирічного терміну охорони. Передача творів у сферу суспільного надбання з волі автора дозволить частково вирішити цю проблему.

Історичне становлення права інтелектуальної власності дає розуміння його сучасної проблематики – колізії юридичних інтересів, що знаходять паралелі з минулим. Так, у Великобританії в 1735 році один з учасників громадських слухань з правових питань щодо строку дії виключних прав, який виступав проти лобювання торговцями книг подовження терміну дії авторських прав, писав, що не бачить причин, які могли би стримати в майбутньому від подовження строку знову та знову. Таким чином виникає вічна монополія, яка є перешкодою торгівлі, освіті, збиткам авторів та фінансовим тягарем суспільству – та це все для збагачення торговців книг [11].

З огляду на таку ситуацію, у літературі висувуються позиції щодо перегляду строків дії виключних прав та зниження терміну дії авторського права на твір.

Підтвердженням є авторське право 1990-х років, яке розширило захист об'єктів інтелектуальної власності компаній прийняттям законів про товарні знаки, обмеживши використання товарних знаків і логотипів, що було обумовлено витратами компаній на маркетинг і створення репутації бренду. Проте критики стверджують, що підтримуючи цінність товарних знаків, законодавство пригнічує пародію та інакомислення.

Наступні істотні зміни законодавства з авторського права були обумовлені стрімким поширенням технологій та Інтернет-експансією.

Колишні споживачі стали блогерами, музикантами, художниками, продюсерами, кураторами веб-сайтів, хакерами, академічними співробітниками тощо. Звичайні люди стали створювати, копіювати, змінювати та ділитися своїми творами з публікою у всесвітніх масштабах, без потреби звернення до комерційних посередників контенту, таких як видавці, звукозаписні компанії або студії [12].

Нові технології створили нові можливості для споживачів та водночас деякою мірою похитнули позиції представлених компаній індустрії контенту. Звукозаписні, кінокомпанії та корпорації прагнуть максимально проконтролювати допоміжні ринки та потенційні варіанти використання товарів, захищених авторським правом. Кіностудії та звукозаписні компанії використовують «графічне кодування» на DVD і компакт-дисках, щоб не допустити використання на електронному обладнанні на інших континентах та щоб не допустити повторний продаж на іншій території. З урахуванням цього можна відзначити, що управління цифровими правами є аналогічною спробою перешкодити користувачам копіювати або використовувати твори несанкціонованими способами [10, с. 68]. Крім технологічних замків, кіно і звукозаписна

індустрія, зокрема, розширює свій контроль над ринками збуту DVD та компакт-дисків, домагаючись більшої державної охорони та захисту творів.

Технологічний та економічний прогрес призвів до вільної циркуляції ідей та знань. З поширенням Інтернету спроби врегулювати діяльність у мережі привели до розширення законодавчих меж регулювання прав інтелектуальної власності та поширення його не лише на комерційну діяльність авторів, але, по суті, на творчість кожного.

Компанії індустрії контенту на міжнародному рівні активізували зусилля для отримання повноважень для примусового переслідування за несанкціоноване копіювання творів, захищених авторським правом, об'явивши переслідування випадків копіювання з комерційною метою. Водночас виявилось, що під піратством та копіюванням розуміються випадки приватного копіювання, створення музичних реміксів та відео-мешапів, тобто вираження творчості, яка, за твердженням споживачів, має визнаватися добросовісним використанням.

Заходом захисту на міжнародному рівні стало прийняття в 1996 році Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності (далі – ВОІВ) про авторське право. Відповідно до статті 11 Договору сторони мають забезпечити ефективні заходи правового захисту для недопущення обходу ефективних технологічних заходів, які використовуються авторами у зв'язку із здійсненням їх прав, та обмежувати дії щодо їх результатів або фонограм, які дозволені виконавцями або виробниками фонограм, що дозволені законом [13].

Таким чином, стаття забезпечує прийняття правових основ для захисту технологічних засобів контролю за використанням, наприклад, захист від копіювання третіми особами та передумови розширення дії авторського права.

Норми угоди ВОІВ послужили основою для пошуку рішень з питань прав інтелектуальної власності в епоху цифрових технологій в США та Європейському Союзі, результатом чого стало прийняття Закону «Про авторське право у цифрову добу» (DMCA, Digital Millennium Copyright Act) у США у 1998 році та декількома роками пізніше Директиви 2001/29 / ЄС щодо гармонізації деяких аспектів авторського права та суміжних прав в інформаційному суспільстві.

Так, Закон «Про авторське право у цифрову добу» (DMCA, Digital Millennium Copyright Act) покликаний врегулювати авторське право в Інтернеті у США, він передбачив кримінальну відповідальність за порушення авторських прав в Інтернеті, захищаючи постачальників, хостерів та інших суб'єктів за дії користувачів. Закон передбачає надання правовласникам одностороннього права блокувати цифровий контент і, таким чином, перевищувати надані права на справедливую торгівлю/справедливе використання, такі як уривки, зворотне проектування та модифікації користувача, не дозволені продавцем [14]. Суб'єктами підприємницької діяльності цей закон розглядається як важливий спосіб захисту об'єктів інтелектуальної власності в епоху вільного та дешевого копіювання.

Втім, мабуть, не випадково вважається, що прийняття цього закону обмежило відповідальність інтернет-компаній як посередників у передачі даних та надало можливість таким гігантам, як Google, Yahoo!, Facebook, eBay досягнути наявного рівня популярності та існувати в нинішньому вигляді.

Після прийняття в 1998 році Закону «Про авторське право у цифрову добу» в США через три роки була прийнята Директива 2001/29 / ЄС щодо гармонізації деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві, що передбачила норми, аналогічні тим, які прийняті в США. В основі обох нормативних актів, а також в основі більшості критичних зауважень, лежать норми, що криміналізують використання технологій обходу захисту від копіювання.

Незаконним було визнано обхід технічних засобів захисту від копіювання та доступу до творів, а також будь-яка діяльність (виробництво, розповсюдження), що полегшує обхід. Варто визнати, що передбачення подібних положень у законодавстві є лише неявним визнанням того, що технології захисту від копіювання не є досконалими [15].

Безумовно, поширення Інтернету відкрило доступ до безлічі творів, що призвело до занепокоєння правласників щодо неправомірного присвоєння їх контенту та компенсації за їх роботи. Вони стверджують, що заходи технологічного захисту мають обмежені можливості щодо запобігання несанкціонованого доступу до матеріалів авторського права і, якщо припустити, що вони недосконалі, ці закони мають вплив на те, щоб користувачі не здійснювали незаконну діяльність, тим самим відновлюючи права художників.

Відповідно до положень Закону США «Про авторське право у цифрову добу» будь-яка спроба обходу технічних засобів захисту різного контенту (наприклад, музичних або відео-дисків і комп'ютерних програм) має визнаватися злочинною та розглядатися як піратство, навіть, якщо це не так у фізичному світі. Положення Закону запобігають трьом категоріям порушень. По-перше, забороняється обходити технологічні заходи, що перешкоджають доступу до твору, захищеного авторським правом. По-друге, забороняється використання пристроїв, які допомагають обійти обмеження доступу. Та по-третє, забороняється торгівля пристроями, що дозволяють обійти технологічні заходи, які захищають виключні авторські права, наприклад, копіювання та розповсюдження [15].

За час дії Закон «Про авторське право у цифрову добу» в США неодноразово піддавався критиці американськими та міжнародними практиками та теоретиками права, як такий, що обслуговує корпоративні інтереси на шкоду загальнодержавним правам.

Критики посилення захисту авторського права розглядають закон як перешкоду правам споживачів, розвитку інновацій, конкуренції та свободі творчості. Двадцять років тому дія авторського права не поширювалась на результати масової творчості громадян. Особами, наділеними виключним правом дозволяти використання, перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності та забороняти таке використання, виступали автор та комерційні структури – видавництво, звукозаписна компанія, які боролися з комерційним використанням. Випадки переписування віршів або копіювання платівки для подарунка здійснювалися без побоювання порушити авторські права, а використання творів без мети отримання доходу дозволялося без ризику наразитися на покарання [10].

Першим, хто відчув недосконалість Закону «Про авторське право у цифрову добу» в США, був Д. Скляр, який просидів у 2001 році у в'язниці близько півроку за доповідь на тему: «Електронна книга, безпека – теорія та практика» у Лас-Вегасі, де програміста було заарештовано ФБР начебто за порушення Закону за написання програмного забезпечення для компанії Елкомсофт, на яку працю-

вав. Компанія ADOBE стверджувала, що Елкомсофт, на яку працював Д. Скляр, було незаконно обійдено системою захисту від копіювання е-книги у форматі PDF, недовіки були висвітлені у докладі. Діяльність та продукція компанії Елкомсофт була законною на території РФ та дії Д. Скляра не суперечили нормам законодавства РФ [16]. У підсумку програміста все-таки було виправдано.

До Інтернет-експансії створення копії твору не призводило до застосування санкцій закону про авторське право, водночас у світі цифрових технологій складно уявити масштаби наслідків, якщо кожне створення копії в мережі буде служити підставою для запуску в дію санкцій закону про авторське право [2].

Можливо, як зазначав Р. Флорида, в сучасний період можна спостерігати «зародження класу творців». Водночас можна спостерігати зростання впливу цього класу творців, представлених впливовими асоціаціями та корпораціями [5].

Розширення сфери дії права було виправданим, якщо законодавство про авторське право поширювалося лише на випадки копіювання, пов'язаного з комерційним використанням. Однак сфера дії авторського права стала глумитися широко, що призводить до того, що негативні наслідки для споживачів значно переважають будь-яку передбачувану вигоду. Відбувається це через все більше поширення дії закону та спроби врегулювати некомерційну творчу діяльність – причому чим далі, тим більше. Так, право все менше підтримує творчість і все більше займається захистом визначеної індустрії або навіть корпорацій від конкуренції. В той момент, коли розвиток цифрових технологій міг би призвести до зростання різноманітної комерційної та некомерційної творчості, закон починає накладати тягар норм із загрозою застосування жорстоких покарань, обтяжуючи творчу діяльність.

Однак конфлікт інтересів не зникає і компроміс має полягати у взаємному обмеженні прав. Так, для того, щоб деякою мірою зменшити негативні наслідки правової охорони результатів інтелектуальної діяльності (монополізації), треба ввести обмеження права інтелектуальної власності в мережі Інтернет. Обмеження виняткових прав інтелектуальної власності – це дозволене вільне використання об'єкта права інтелектуальної власності, яке не потребує згоди правоволодільця і не є порушенням законодавства за умови, що це не завдає шкоди нормальному використанню об'єктів і не утискає законні інтереси правоволодільця. Умови допустимості обмежень виняткових прав встановлюються на основі «трирівневого критерію» для об'єктів авторського права й суміжних прав або на основі «дворівневого критерію» для об'єктів патентного права [6, с. 49].

Висновок. Законодавство про авторське право стало ареною соціальних та політичних конфліктів протягом останніх років, що пов'язано із суттєвими між компаніями за конкурентні переваги в галузі авторського права та питанням щодо правових засад, які варто застосовувати для просування творчості в умовах цифрових технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Книга Йохай Бенклер «Богатство сетей: как социальное производство меняет рынок и свободу» URL: <http://www.yspex.ukp/kniga-yohay-benkler-bogatstvo-setey/>
2. Лессиг Л. Свободная культура /Пер. с англ. М.: Прагматика Культуры, 2007. 272 с.
3. Будник Р.А. Цивилистическая концепция инклюзивного механизма гражданско-правового регулирования авторских отношений: дис. ... канд. юрид. наук: 19.00.03. М.: 2017. 343 с.
4. Савич С.С. Авторське право у цифровому середовищі: проблема монополії правласника та забезпечення умов вільного використання творів. /Бюлетень Міністерства юстиції України. 2015. № 1. С. 86–92.
5. Флорида Р. «Креативный класс: люди, которые меняют будущее». The Rise of The Creative Class and How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life. Классика-XXI, 2005. 430 с.
6. Харитонов О.І. Проблеми створення єдиного цифрового ринку й авторські права. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія» Т. XVI. Юридична література. 2015. С. 44–49.
7. Защита авторских прав в Российской Федерации и в США. URL: https://studwood.ru/851160/pravo/zaschita_avtorskih_prav_v_rossijskoy_federatsii_i_v_ssha
8. Обзор системы правового регулирования США. URL: <http://www.wipo.int/wipolex/ru/outline/us.html?lang=fr#10>

9. Copyright Term Extension Act. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Copyright_Term_Extension_Act
10. Key Issues in the Arts and Entertainment Industry edited by Ben Walmsley: 2011. Goodfellow Publishers. 156 pages
11. Rimmer Matthew. Digital copyright and the consumer revolution: hands off my iPod. 2007. Edward Elgar Publishing. pp. 27.
12. The people formerly known as the audience. URL: <https://www.economist.com/node/18904124>
13. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 року та положення Бернської конвенції (1971 р.), на які містяться посилання у Договорі. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_770
14. Digital Millennium Copyright Act. URL: http://en.wikisource.org/wiki/Digital_Millennium_Copyright_Act
15. Nicola Lucchi. Intellectual Property Rights in Digital Media: A Comparative Analysis of Legal Protection, Technological Measures and New Business Models under E.U. and U.S. Law. Article in Buffalo law review 53(4):1111-1191. April 2005
16. Julie Hilden. The First Amendment Issues Raised By The Troubling Prosecution Of E-book Hacker Dmitry Sklyarov Friday, Aug. 10, 2001. URL: <http://supreme.findlaw.com/legal-commentary/the-first-amendment-issues-raised-by-the-troubling-prosecution-of-e-book-hacker-dmitry-sklyarov.html>